

Jari Lyytimäki

Naurun paikka?

Huumori ympäristökeskustelussa ja -tutkimuksessa

The place of laughter? Humor in environmental debates and research

Environmental problems are usually interpreted as socio-ecological phenomena that must be taken seriously. However, various humorous aspects can be found from many environmental issues. For instance, humor can be intentionally used to ridicule opponents' arguments in environmental disputes or humor can be used to forestall environmental initiatives that are feared to cause economic losses. Humor can also be a tool that helps to find new approaches, create innovations and aid conflict management. On a personal level, humor can help to cope with anxiety created by the increasing awareness about environmental degradation. This article gives an overview of the different traditions of humor research from the perspective of environmental problems. The examples, aimed to illustrate the many facets of humor, are drawn from the Finnish environmental debates, concentrating especially on the debates on climate change and biodiversity. Conclusions are made in order to identify promising directions for future research.

Key words: environmental debate, humor, climate change, biodiversity

Johdanto

”Naurusta minä sanoin: joutavaa!”

Saarnaajan kirja 2:2.

Huumorin vähättelyn perinteet ulottuvat pitkälle. Raamatun Saarnaajan lisäksi naurua ovat vähätelleet niin Antiikin filosofit kuin suomalainen kansanperinnekin (ks. Knuutila 1992). Raamattu on aikojen saatossa innoittanut lukuisia tulkitsijoita, jotka ovat korostaneet erityistä vakavamielisyyttä uskon asioissa. Näkemys Raamatun tekstien totisuudesta elää edelleen vahvana, vaikka monet ovat suoraan (esim. Heinimäki 2000; Capps 2006) ja epäsuorasti ironisoiden (esim. Wahlström 2006) korostaneet ilon, naurun ja huumorin olevan tärkeä osa uskontoa.

Uskontoihin ja niiden ympärille kytkeytyy rikkaita vitsailun ja huumorin perinteitä, kuten vaikkapa juutalaisuuden stereotypiaan nojautuvat vitsit osoittavat. Myös juutalaiset itse ovat luoneet huumoriperinteitä, joissa heijastuu näkemys juutalaisista syrjittynä mutta menestyvänä ihmisryhmänä. Stephen J. Whitfield (2005) esittää, että Yhdysvalloissa juutalaiset loivat omalla huumorillaan vastavoiman valtavirran huumorille ja yleisemminkin raivaajajenhkiselle eetokselle, joka perustui luonnon ja toisten ihmisten kukistamiseen. Kun valtavirran huumori ihannoit voittajia ja vahvimpia, juutalaisen huumori leikkitteli luonnon hallitsemisesta piittaamattoman intellektuellin ideaalilla.

Uskonnon tavoin myös ympäristönsuojeluun on yleisesti liitetty vakavuus. Kummassakin voidaan nähdä olevan kyse perimmäisistä kysymyksistä, joita ei pidä lyödä leikiksi. Esimerkistä käy ympäristöajattelija Pentti Linkola. Esiteltyään monimutkaiseen tekniikkaan perustuvan elämäntapamme romuttavan yhteiskunnallisen muutosohjelmansa hän päätyy epäilemään, että ” - - *luki-ja saattaa ajatella että edellä esitetty on huumoria, mustaa huumoria. Ajatus ei ole aivan typerä, sillä huumori tiettävästi versoaa abdistuksesta.*” (Linkola 2004: 398). Muutamia rivejä myöhemmin Linkola kuitenkin tyrmää yksiselitteisesti epäilykset ajatustensa minkäänlaisesta humoristisuudesta. Hän toteaa muutosohjelmansa olevan ” - - *ehdottoman vakava asiakirja ilman hymyn häivää.*”

Se, että Linkola itse esittää omat ajatuksensa vakavina, ei estä muita näkemästä niitä koomisina tai vaikkapa surkuhupaisina. Linkolan varmuutta oman ajattelunsa oikeellisuudesta on helppoa pitää nauruttavana jo siksi, ettei hän juurikaan esitä tutkimustuloksia päättelynsä tueksi, vaan tukeutuu ennen muuta sisäisestä varmuudesta kumpuavaan näkemyksellisyyteen (ks. Kämäräinen 1992). Asiantuntijatiedon hallitsemassa (Saaristo 2000) ympäristökeskustelussa tällainen argumentointi näytetään herkästi epäuskottavana ja jopa koomisena.

Toisaalta Linkolan päätelmät poikkeavat niin jyrkästi yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyistä tavoitteista ja toimintamalleista, että ne voidaan naurunalaistaa pelkän poikkeavuutensa takia, ilman asiaperusteita. Irvien torjuttu ilonpilaaaja, joka suljetaan hymähtelyjen ja hörhtelyjen saatelemana todellisuuden ulkopuolelle ja jonka vaatimus vanhaan tekniikkaan palaamisesta käy vain huonosta vitsistä, kuvailee Kauko Kämäräinen (1992: 18, 49, 105) yleistä suhtautumista Linkolaan. Linkolan näkemyksiä voidaan epäillä jopa jonkinlaiseksi pilailuksi: ”*Ei ole ihan helppoa arvioida, kuinka tosissaan Linkola ihmisten valtaenemmistöä puistattavine ekoutopioineen ja provokatorisine teeseineen on. - - Tosikon maineestaan huolimatta Linkola osaa tilaisuuden tullen käyttää myös huumoria aseenaan.*” (Tuomioja 2005).

Huumori näyttää avaavan mielenkiintoisia näkökulmia ympäristönsuojeluun. Miksi Linkola voidaan tulkita sekä tragikoomiseksi kylähulluksi että esikuvalliseksi tietäjäksi? Miksi jotkut suhtautuvat vaikkapa kierrätykseen vilpittömän vakavasti ja toiset vähättelevän ilkkuvasti (Ahonen 2006)? Miksi yhdet halaavat puita (ks. Salonen 2005), kun toiset puistelevat hymähdellen päätään?

Huumori eri muodoissaan on ilmiselvästi läsnä ympäristönsuojelun käytännöissä, mutta aihe-

piiriä käsittelevää tutkimustietoa on hyvin niukasti. Suomessa ei ole tehty huumoriin liittyvää ympäristötutkimusta juuri lainkaan, ja tällaisia tutkimuksia löytyy varsin vähän myös englanninkielisestä tutkimuskirjallisuudesta (ks. kuitenkin Roy 2000; Hickory 2003; Linder 2006; Schwarze 2006; Szerszynski 2007). Kotimaisen ympäristöviestinnän tutkimuksen bibliografiassa (Lyytimäki & Palosaari 2004) ja yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kartoituksissa (Viinikainen 1997; Puhakka 2007) huumoriaiheisiä selvityksiä ei esiinny, lukuun ottamatta yhtä kirja-arviota, jossa arvioitua teosta lähestytään komiikan kautta (Korhonen 2002). Myöskään englanninkielisen ympäristöviestinnän tutkimuksen bibliografiasta ei löydy huumoriin keskittyviä tutkimuksia (Pleasant *et al.* 2002). Tilanne näyttää samankaltaiselta myös huumoritutkimuksen kentällä. Vuoteen 1997 ulottuva, yli 4 000 viitettä sisältävä huumoritutkimuksen bibliografia ei sisällä ympäristöaiheisiin keskittyviä viitteitä (Rutter 1997a).

Huumoria voidaan pitää yhtenä ympäristönsuojelun unohdettuna ulottuvuutena (Lyytimäki 2006), jota ei tärkeydestään huolimatta ole juurikaan käsitelty ympäristötutkimuksessa. Tässä artikkelissa pohdin sitä, millaista huumoria ympäristönsuojeluun liittyy. Artikkelini on avaus uuteen tutkimusaiheeseen, joten yleiskuvan hahmottamisen lisäksi konkreettisenä tavoitteena on löytää ympäristönsuojelun kannalta hedelmällisiä jatkotutkimuksen aiheita. Yleiskuva jää väijäämättä aukkoiseksi, sillä sekä huumori että ympäristönsuojelu ovat jatkuvasti muuttuvia, moniulotteisia ja laaja-alaisia ilmiöitä, joiden kaikenkattava kartoitus lienee mahdotonta.

Käytän viitekehystenä huumoritutkimuksen teoreettisia näkökulmia, joihin kytken kotimaisesta ympäristökeskustelusta poimimiani, ympäristötutkimuksen kannalta kiinnostavina pitämiäni esimerkkejä. Ympäristötutkimuksen ymmärrän tutkimukseksi, joka tarkastelee ympäristönsuojelua. Ympäristönsuojelun määrittelen Risto Willamon (2005: 14) tapaan ihmistoiminnaksi, jonka tarkoituksena on ennaltaehkäistä, ratkaista tai lievittää ympäristöongelmia. Ympäristöongelmalla tarkoitan haitalliseksi arvetettua ympäristön tilassa havaittua muutosta tai riskiä. Ympäristökeskustelun määrittelen ympäristöongelmista käytäväksi keskusteluksi, joka voi olla julkista tai yksityistä.

Ympäristönsuojelun koko kentän tasapainoinen käsittely on tässä yhteydessä mahdotonta. Tämän takia painotan esimerkkien valikoinnissa kahta ympäristöongelmaa, ilmastonmuutosta ja luonnon monimuotoisuuden hupenemista. Ilmas-

tokeskusteluun keskittyminen on perusteltua yhtäältä siksi, että ilmasto- ja energiakysymykset ovat viime vuosina olleet hyvin runsaasti esillä. Toisaalta ilmastonmuutos on nyky-yhteiskunnalle tyypillinen, moniulotteinen ja globaali ongelmakimppu (Kuusisto & Käyhkö 2004). Ilmastonmuutos liittyy monin tavoin myös toiseen laaja-alaiseen ja yleisesti vakavaksi tunnustettuun ympäristöongelmaan, luonnon monimuotoisuuden heikkenemiseen.

Huumoritutkimuksen näkökulmien ja aineistojen moninaisuus

Vaikka huumoria on tutkittu pitkään ja perusteellisesti, ei aihetta suinkaan ole ammennettu tyhjiin eikä konsensusta huumorin olemuksesta ole näköpiirissä. Filosofien ja kirjallisuuden tutkijoiden aiemmin hallitsema huumoritutkimuksen kenttä on viime vuosikymmeninä laajentunut moniin eri suuntiin (Rutter 1997b: 19; Lynch 2002; Buijzen & Valkenburg 2004). Yhteydet eri aloilla tehtävän huumoritutkimuksen välillä ovat melko heikkoja ja eri aloilla huumorilla tarkoitetaan varsin erilaisia asioita. Huumoritutkimuksiin on keskittynyt vain muutama kansainvälinen tieteellinen julkaisusarja (*Thalia: Studies in literary humor*, *Humoresques*, *Australian Journal of Comedy* [1996–2004]) ja vain yksi tieteellinen lehti on omistautunut monitieteisen huumoritutkimuksen julkaisemiseen (*Humor – International Journal of Humor Research*). Valtaosa huumoria käsittelevistä englanninkielisistä tutkimuksista ilmestyy muiden tieteenalojen kuin huumoritutkimuksen julkaisuissa (ks. Rutter 1997a).

Myös Suomessa huumoritutkimus on ollut hajanaisista ja paljolti yksittäisten tutkijoiden ajoittaisen mielenkiinnon varassa. Institutionalisoituneesta huumoritutkimuksesta ei voida puhua, mutta varsinkin kirjallisuudentutkimuksessa huumoria on tutkittu jo varhain (Kupiainen 1939; 1954; ks. myös Manninen 1987). Suomalaisista nykytutkijoista ehkä pitkäjänteisimmin huumoriin on perehtynyt Aarne Kinnunen, jonka vuonna 1994 ilmestynyt kirja *Huumorin keskeneräinen kysymys* on toistaiseksi ainoa huumoria laaja-alaisesti pohjiva kotimainen teos.

Tieteenalojen hajaannus ei ole suurin huumorin määrittelyä vaikeuttava ongelma. Vielä tärkeämpää on se, että huumori on aidosti vaikeasti määriteltävä, moniaineksinen ja monikerroksinen ilmiö, joka on riippuvainen sekä toimijoista että tulkitsijoista. Huumorilla on lukemattomia ilmenymiä. Useat huumoritutkijat painottavatkin Kin-

nusen (1994) tapaan sitä, että tyhjentävää huumorin määritelmää on mahdotonta löytää. Huumori voi olla hersyvää ilottelua, hyväntahtoista pelaillyä, harmitonta lystiä, kepeää farssia, ilkkurista keppostelua, alkukantaista riemua tai yhteisöllistä hauskuutta. Se voi olla hiljaista hymyilyä, tahatonta komiikkaa, valtasuhteet kyseenalaistavaa parodiata, anarkistista luovuutta tai kontrollin purkavaa karnevaalia. Huumori voi ilmetä synkeän mustana, se saattaa olla nujertavaa naljailua, rienaavaa ilkkumista, ylimielistä pilkkua, satiirista ivaa tai piikkittelevää ironiaa. Nämä esimerkit eivät suinkaan tuo esiin huumorin koko kirjoa. Esimerkiksi Moniek Buijzen ja Patti Valkenburg (2004) ovat hahmottaneet pelkästään TV-mainoksista 41 erilaista huumorin tyyppiä.

Huumorin kokeminen eroaa hyvin paljon ihmisryhmien, ikäluokkien, yksilöiden ja tapahtumayhteyksien välillä. Tästä huolimatta huumoria voidaan pitää universaalina, kaikille ihmiskulttuureille yhteisenä piirteenä (Caron 2002). Mikään inhimillisen käyttäytymisen alue ei liene tyystin huumoritonta, kuten vaikkapa kuolemaa käsittelevä rikas huumori osoittaa (Narváez 2003; Kinnunen 2006).

Nykytutkimus valottaa huumorin ilmenemis- muotoja, toimintamekanismeja ja merkitystä inhimilliselle toiminnalle monista eri näkökulmista ja monenlaisiin aineistoihin tukeutuen. Filosofit jatkavat huumorin perusolemuksen käsitteellistä pohdintaa ja aivotutkijat etsivät huumorin – tai sen puutteen (Ramanan 2000) – neurobiologisia mekanismeja. Psykologiapainotteinen tutkimus on kiinnostunut siitä, miksi ihmiset käyttävät huumoria ja sosiologiapainotteinen siitä, millaisia vaikutuksia huumorin käytöllä on yhteiskunnassa (Lynch 2002). Liiketaloudellinen tutkimus pohtii muun muassa huumorin käyttöä mainoksissa (Shabbir & Thwaites 2007) ja neuvottelutilanteissa (Vuorela 2005). Evoluutiivinen tutkimus tarkastelee sitä, miten ja miksi ihmiselle kehittyi kyky huumoriin (Panksepp 2005). Lääketieteen tutkijat hahmottavat naurun terveydellisiä vaikutuksia (Bennett & Lengacher 2006). Kasvatustieteilijät pohtivat huumorin käyttöä opetuksessa ja esimerkiksi tautien ehkäisemiseksi tehdyissä valistuskampanjoissa (Yuan *et al.* 2000). Historiallisesti orientoituneet tutkijat voivat syventyä vaikkapa uudelleentulkintoihin huumoritutkimuksen klassikkoteksteistä, kuten yli sata vuotta sitten julkaisuista Henri Bergsonin (1900/1994) ja Sigmund Freudin (1905/1983) tutkielmista.

Huumoria löytyy käytännössä kaikista kommunikation muodoista ja niinpä tutkijoiden on

ollut mahdollista paneutua suullisen vitsinkerronnan ohella niin protestilauluihin (Roy 2000) kuin kopiokonehuumorinkin (Lipponen 1989). Televisiossa, radiossa ja elokuvissa esiintyvän huumorin tutkimus on herättänyt yhä enemmän kiinnostusta ja varsinkin viime vuosina tietoverkkoihin on syntynyt uudentyypisiä tutkimusaineistoja tutkijoiden hyödynnettäväksi (ks. Lainaste 2003).

Huumoritutkijat voivat olla kiinnostuneita sekä tahattomasta että tarkoituksellisesta huumorista. Pilakuvat ja humoristiset sarjakuvat kuuluvat runsaasti tutkittuihin aineistoihin, sillä niitä on olemassa jo useampien vuosisatojen – jopa vuosituhansien – ajalta (esim. Ylönen 1995; Rasila 1996; Tirkkonen-Condit 2005). Suomessa yhteiskunnalliseen kehitykseen pyrittiin vaikuttamaan sanomalehtien poliittisten pilapiirrosten avulla jo 1800-luvun lopulla (Ylönen 2001).

Kuva 1. Tragikoomiset kuvat voivat konkretisoida abstraktia ympäristömuutosta. Ilmastokeskusteluun keskittyvässä mediakasvatuksen oppaassa (Lyytimäki & Mela 2006) lukija haastetaan pohtimaan ilmastomuutoksen luontovaikutuksia humoristisen liioittelun ja eläimen inhimillistämisen avulla. © Mantsi Rapeli.

Picture 1. Tragicomical pictures can make the abstract environmental change more concrete. Media education material concentrated on the climate issues (Lyytimäki & Mela 2006) uses humorous exaggeration and humanization of the animal as a method to challenge the reader to think about the effects of climate change on the nature. © Mantsi Rapeli.

Pilapiirrookset ovat olleet näkyvä osa myös ympäristökeskustelua (Korhonen & Tolmunen 1993). Ympäristökasvatuksessa pilakuvia on hyödynnetty yhtenä opetusmenetelmänä (ks. Mikkola *et al.* 1997) ja opetusmateriaaleissa humoristista kuvitusta on käytetty elävöittäjänä ja ajatushaasteiden herättäjänä (esim. Berninger *et al.* 1996; Kuva 1). Ympäristötutkimuksen popularisoinnissa huumoria on käytetty melko vähän. Harvinainen esimerkki on Figare-ilmastotutkimusohjelman tuloa esittelevä kirja (Kuusisto & Käyhkö 2004). Siinä murretaan ympäristötutkimukseen liitettyä vakavuutta muun muassa esittämällä valokuvia tutkijoille hankkeen aikana syntyneistä vauvoista (ks. Lyytimäki 2005a). Iloiset vauvakuvat luovat asiategstiin yllättävän, humoristisen kontrastin ja konkretisoivat samalla ilmastomuutoksen ylisukupolvista luonnetta.

Pilakuvat tarjoavat helppokäyttöistä tutkimusaineistoa pitkältä aikaväliltä, mutta vain yhdessä kotimaisessa ympäristötutkimuksessa pilakuvia on käytetty ensisijaisena tutkimusaineistona (Korhonen & Tolmunen 1993). Tämä esitutkimusluonteinen suppea artikkeli käsitteli ympäristötietoisuuden historiallista muutosta *Helsingin Sanomien* pilapiirrosten ilmentämänä.

Lukuisissa tutkimusraporteissa pilakuvia on käytetty ilmentämään ja kiteyttämään tutkitun ilmiön ominaispiirteitä. Esimerkiksi kaupunkiekologisessa tutkimuksessa pilakuva voi konkretisoida ravintoa tuottavien kotieläinten hoidon hankaluutta kaupunkioiloissa sota-aikana (Lahtinen 2007: 365) ja vesiensuojelun historiaa käsiteltäessä pilakuva toimii aikaalistodusteena ympäristönsuojelun ja teollisuuden muuttavasta suhteesta (Leino-Kaukiainen 1999: 35). Pilakuvien avulla voidaan kiteyttää historiallisia kehityskulkuja, kuten ongelmajätteiden käsittelylaitoksen muotoutumista pelätystä ja ei-toivotusta uhasta paikkakunnan ylpeydeksi (Perko & Perko 2004: 49, 117).

Ympäristökeskustelu klassisten huumoriteorioiden valossa

Huumoria selittäviä teorioita ja lähestymistapoja voidaan tyypitellä monin tavoin. Klassinen jaottelu on kolmijako yhteensopimattomuus-, ylemmyys- ja huojennusteorioihin. Nämä lähestymistavat tarkastelevat huumoria ennen muuta yksilön näkökulmasta. Niihin tukeutuen on tehty huomattavasti enemmän tutkimusta kuin huumorin ilmentymiä ja vaikutuksia yhteiskunnallisella tasolla tarkastelevasta sosiologisesta näkökulmasta (Rutter 1997a; b; Meyer 2000; Lynch 2002).

Yhteensopimattomuusteorioiden mukaan kaikesta huumorista on löydettävissä objekti, joka on luonteeltaan inkongruentti eli yhteensopimaton joidenkin odotustemme kanssa. Yhteensopimattomuusteoria pyrkii selittämään sitä, mistä huumori syntyy ja mikä on huumorin välttämätön ja riittävä ehto. Teorian mukaan meitä naurattaa, kun havaitsemme samanaikaisesti tai miltei samanaikaisesti toisiinsa yhteensopimattomia elementtejä. Yhteensopimattomuusteoria jäljitetään yleensä Immanuel Kantin ajatuksiin (Lynch 2002; vrt. Rutter 1997b: 17). Lähtökohtaisesti yhteensopimattomuusteoria on kognitiivinen ja lingvistinen teoria, joka selittää miten huumori rakentuu, mutta ei kiinnitä huomiota ulkopuolisiin seikkoihin, kuten esitystilanteeseen.

Yhteensopimattomuuden näkökulmasta voidaan tarkastella esimerkiksi ympäristöjärjestö Maan ystävien kampanjaa, jossa kaupunkien keskustoihin laskiaistiistaisin ilmestyneet lumiukot

ovat vastustaneet ilmastonmuutosta (ks. Maan ystävät 2007). Lumiukkojen kantamissa kylteissä on varoiteltu huolestuneeseen sävyyn ilmaston lämpenemisen vaaroista. Lumiukkojen tragikoomisen protestin kautta abstrakti ilmastonmuutos voidaan konkreettisesti liittää lasten leikkeihin ja tulevien sukupolvien kohtaamiin riskeihin. Lumiukkojen odottamaton ilmaantuminen kaupunkien keskustoihin herättää kiinnostusta samalla tavoin kuin susipatsaat Joensuun keskustassa kesällä 2006 (Kuva 2). Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun toteuttamissa ympäristötäideoksissa vaatteisiin puettut ja eri tavoin vammautuneet susihahmot kyseenalaistivat ihmisten asenteita suurpetoja kohtaan. Kummassakin tapauksessa huumori rakentui ei-inhimillisen inhimillistämiseksi ja sijoittamiseksi tilaan, jota on totuttu pitämään nimenomaisesti ihmisille varattuna.

Huojennusteoriat keskittyvät huumoriin stressin tai jännityksen hallintakeinona. Varhaisimpana

Kuva 2. Onko susi vaarallinen, epäinhimillinen erämaan peto vai sosio-ekologisen systeemin luontainen ja herkästi haavoittuva osa? Humoristiseen inkongruenssiin monitasoisesti perustuva ympäristötäideos viritti petoeläinkeskustelua Pohjois-Karjalassa kesällä 2006. Henna Onnelan ja Eija Hännisen teos *Susi kosiomatalla*, kuva kirjoittajan.

Picture 2. Is the wolf a dangerous, inhuman beast from the wilderness or a natural and vulnerable part of socio-ecological system? An environmental artwork, multilayeredly based on humoristic incongruence evoked discussion about beasts of prey during summer 2006 in North Carelia, Finland. Susi kosiomatalla by Henna Onnela and Eija Hänninen, picture from the author.

huumoria huojennusteoreettisesta näkökulmasta tarkastelleena tutkijana mainitaan usein Herbert Spencer (1860), jonka ajatuksiin tukeutui muiden muassa Charles Darwin esittäessään ihmisen naurun olevan samankaltainen ilmiö kuin muiden kädellisten ilmeet, joiden tarkoituksena on yksilöiden välisten jännitteiden vähentäminen (Lynch 2002). Näitä varhaisia huojennusteoreettisia pohdintoja voidaan pitää nykyisten niin sanottujen leikkiteorioiden edeltäjinä. Leikkiteoriat tarkastelevat huumoria evoluutiossa kehittyneenä käyttäytymisen muotona (Smuts 2006). Toisin kuin useimmat muut huumoriteoriat evoluutiivinen näkökulma ei painota huumorin kulttuurisidonnaisuutta vaan sen yleisinhimillistä luonnetta (Caron 2002). Ympäristötutkimuksen kannalta evolutiivinen näkökulma on arvokas ainakin siksi, että se tarjoaa aineksia ihmisen ja eläinten suhteen tarkasteluun. Joidenkin tutkijoiden mukaan on perusteita epäillä, ettei esimerkiksi kyky nauraa ole ihmisen yksinoikeus (Panksepp 2005). Eläinkokeissa on todettu, että monilla muillakin lajeilla on kyky tuottaa naurun kaltaisia äännähdyksiä, joiden intensiteetin on tulkittu osoittavan elion tunnetiloja kuten iloa. Useimmat tutkijat suhtautuvat jyrkän kielteisesti ajatukseen eläinten kyvystä varsinaisen huumorin ja komiikan tuottamiseen tai tulkitsemiseen (esim. Kinnunen 1994: 77). Eläinten leikin ja ihmisen huumorin väliltä löytyy jatkumo, mutta myös perustavanlaatuisia eroja (Caron 2002).

Spencerin vaikutus näkyy myös 1900-luvun vaikutusvaltaisimmassa huojennusteorian muotoilussa, jonka esitti Sigmund Freud 1900-luvun alussa (Lynch 2002). Freudin (1983) mukaan nauru voi poistaa jännitteitä ja vapauttaa psyykkistä energiaa, jota kerääntyy kehoon. Nykyisin yleisemmin hyväksyty versio huojennusteoriasta on se, että huumori voi aiheuttaa myönteisen kokemuksen syrjäyttämällä kielteisen kokemuksen kuten kivun tai surun. Huojennusteoria selittää miksi nauru on olemassa, mutta ei pysty juurikaan avaamaan sitä, mitä huumori on eli miksi esimerkiksi vitsi huvittaa. Tältä osin huojennusteoreettinen näkökulma onkin lähellä naurun terveysvaikutuksiin pureutuvaa lääketieteellistä tutkimusta (ks. Bennett & Lengacher 2006).

Huumori voidaan nähdä psykologisena selviytymisstrategiana ahdistavan ympäristökriisin ja ylivoimaisiksi koettujen ympäristönsuojelun vaatimusten keskellä. Huumorin avulla kansalaiset voivat käsitellä avuttomuuden ja voimattomuuden tunnetta, kun esimerkiksi hanasta tuleva juomavesi osoittautuu saastuneeksi (Lahti 1996: 44–51). Sarkastinen huumori voi myös olla sopeutumiskei-

no kohtuuttomiksi miellettyihin ympäristöpolitiikan vaatimuksiin. Esimerkiksi Euroopan unionin Natura-luonnonsuojeluohjelman valmisteluun liittyneessä kiistelyssä viranomaisten toiminta saattoi näyttäytyä absurdina huumorina, jossa ymmärrettävien ja oikeutettujen luonnonsuojelun perustelujen sijaan maanomistaja koki kohtaavansa arjesta irrallaan olevaa virkavallan piittaamatonta ylimielisyyttä (esim. Saaristo 2000). Aina huumori ei huojenna, vaan se voi esimerkiksi ympäristöjärjestöjen kampanjoissa lisätä ihmisten ahdistuneisuutta tuomalla esiin jonkin epäkohdan, jonka olemassaoloon ei aiemmin ole kiinnitetty huomiota (ks. Kuva 3).

Ylemmyysteoriat perustuvat ajatukseen naurusta ylemmydentunteen ilmauksena. Ylemmyysteoria esiintyy eri muodoissaan monien varhaisten ajattelijoiden, kuten Platonin, Aristoteleen, René Descartesin ja Thomas Hobbesin teksteissä (Heyd 1982; Rutter 1997b: 9–10; Lynch 2002). Nykynäkökulmasta ylemmyyden käsite on vaikeasti määriteltävä ja varhaisten ajattelijoiden näkemys ylemmyydestä liian rajoittunut. Huumorissa on kyse huomattavasti monisyisemmästä ilmiöstä kuin esimerkiksi pelkästä ylemmydentuntoisesta vahingonilosta. Sen sijaan ylemmysteorian perusajatus huumorista vallankäyttönä on nykypäivänäkinnäkin käyttökelpoinen.

Tietoon perustuva asiantuntijavalta voidaan haastaa esittämällä asiantuntijuus naurettavana. Arjesta irtautunut erikoisalan asiantuntija – pohjimmitaan hullun tiedemiehen stereotyyppi (Schummer 2006) – on huumorissa usein esiintyvä hahmo. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* pilakuviin ympäristötutkimus nousi vuonna 1986 erikoistutkija Raimo Murjun hieman nuhjuisessa hahmossa (Korhonen & Tolmunen 1993). Samankaltainen ympäristöasiantuntijan karikatyyri esiintyi 1990-luvun alussa TV-sarja *Kummelin* ympäristöongelmia ja ihmiskunnan kehitystä käsitelleissä *Ympäristöruutu*-sketseissä. Niissä ympäristöviranomaisen olemuksen kiteytti valtion ohjeistamispäällikkö, valtiotieteitten maisteri Jaakko Parantainen. Hahmon humoristisuus perustui äärimmäiseen kritiikkiin, joka usein kohdistui aivan muuhun kuin puheena olleisiin kysymyksiin. Veikko Huovisen (1982) novellin *Ympäristöministeri* tapaan nämä esimerkkiahmot kuvastavat ympäristötutkimuksen ja ympäristöviranomaisten nousua yhdeksi yhteiskunnalliseksi auktoriteetiksi. Huumorin paradoksaalisen perusluonteen mukaisesti ne esittävät kohteensa jollakin tapaa naurettavana, mutta samalla tunnustavat kohteensa vakavasti otettavaksi.

Ympäristöaktiivien uudenlaiset toimintatavat, ajatukset ja fyysinen olemus esimerkiksi Kojjärvelä 1979 antoivat sanomalehtien pilapiirtäjille mahdollisuuden rakentaa stereotypiaa ulkopuolisesta, epäsiististä viherpiipertäjistä (Korhonen & Tolmunen 1993). Stereotyyppinen kuva idealistisista, todellisuudentajunsa enemmän tai vähemmän menettäneistä ”vaihtoehtoihmisistä” on laajasti tunnettu ja elää edelleen sitkeästi, vaikka ympäristönsuojelu onkin jo yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttyä (Moisander 2001; Ahonen 2006). Esimerkiksi Johanna Moisanderin (2004: 291) mukaan ”[y]mpäristönsuojelu ei enää ole yksinomaan marginaalisten ’risuparta-aktivistien’ anarkistinen projekti, vaan vakavasti otettava yhteiskunnallinen kysymys, josta keskustellaan luontevasti myös valtaapitävien keskuudessa.” Tämän näkemyksen mukaan ympäristönsuojelu siis on edelleen osittain ja oli aiemmin yksinomaan marginaalisten risuparta-aktivistien ei-vakavasti otettava hanke.

Ympäristöliike ei ole pelkästään vähättelevän pilkan kohde vaan myös huumorin aktiivinen hyödyntäjä. Huumorin käyttö ympäristöjärjestöjen viestinnässä näyttää lisääntyneen viime vuosina.

Tämä johtuu ainakin osittain ympäristöaiheiden uutuudenviehätyksen vähittäisestä katoamisesta (Lyytimäki & Palosaari 2004), jonka seurauksena huumori on löydetty uudeksi ja myönteiseksi tavaksi herättää kansalaisten ja median kiinnostus. Huumorin yhteiskunnallista läpäisykykyä osoittaa se, että monet yleiskieleen vakiintuneista ympäristöaiheisista uudissanoista sisältävät humoristisia elementtejä (Lyytimäki 2005b). Huumoriin perustuu esimerkiksi niin sanottua vastamainontaa hyödyntävä kampanjointi (Kuva 3).

Myös tutkijat voivat käyttää huumoria tehdesään uusia aloitteita. Tutkimuskirjallisuudesta on kuitenkin vaikeaa löytää huumoria hyödyntävää argumentointia, sillä tiede pyrkii määritelmällisesti mahdollisimman suureen selkeyteen, yksiselitteisyyteen ja yleispätevyyteen, kun taas huumori perustuu tilannekohtaiseen monitulkintaisuuteen. Harvinainen vertaisarvioituista kansainvälisistä julkaisusarjoista löytyvä esimerkki on Tim Sparksin (2007) artikkeli, jossa hän ehdottaa, että tavalisten ihmisten hallussa olevia valokuvia käytettäisiin ilmastotutkimuksessa. Ilmastonmuutosta voitaisiin selvittää analyoimalla suuri määrä ihmisten

Ilmastonmuutos?
Se on kiinalaisten vika.

Isi nyt vaan tykkää isoista autoista.

www.junttiauto.com

Kuva 3. JunttiAuto.com -sivusto on esimerkki ns. vastamainonnan ideaa hyödyntävästä kampanjasta (ks. <http://www.junttiauto.com/>). Sivustolla leikitellään mainonnassa yleisesti korostetuilla mielikuvilla henkilöautoilun vapaudesta ja vauvavuudesta, ylellisyydestä ja nopeudesta. Erityisesti sivustolla parodisoidaan suurten ja energiaa runsaasti kuluttavien kaupunkimaastureiden käyttöä. © Maan ystävät / Lauri Myllyvirta.

Picture 3. The website JunttiAuto.com is an example of a campaign utilizing the idea of so-called culture jamming (see <http://www.junttiauto.com/>). The website plays with images of freedom, ease, luxury and speed, often highlighted in the commercials. The website parodies especially the use of big and energy inefficient sport utility vehicles. © Friends of the Earth, Finland / Lauri Myllyvirta.

merkkipäivinä otettuja kuvia, joissa usein näkyy jokin ilmasto-oloista kertova ilmiö. Vastaansanomattomana esimerkkinä artikkelissa on valokuva, jossa tutkija itse poseeraa vastavihittynä vaimonsa kanssa, taustalla näkyvän puun kukinnan kertoessa ajankohdan sääoloista. Kuvan humoristisuus ja mieleenpainuvuus kumpuaa siitä, että siinä tutkija ei katsele kameraa tai morsiuspukuista vaimoan, vaan vilkuilee kiinnostuneena vaimon takana kohoavaa puuta.

Klassiset huumoriteoriat eivät ole täysin toisiaan poissulkevia ja monet huumoritutkijat ovat pyrkineet yhdistämään niiden tarjoamia näkökulmia (esim. Lynch 2002; Buijzen & Valkenburg 2004). Nykyaikajatteloista ylemmyysteoriaa on kehittänyt muiden muassa Charles Gruner (1997). Hänen mukaansa humoristisille tilanteille on ominaista voittajan ja häviäjän löytyminen, yhteensopimattomuus ja yllätyksellisyys. Nämä elementit löytyvät esimerkiksi FotoFinlandia palkinnon vuonna 2006 voittaneen Harri Kallion Dodo-lintuja kuvaavasta valokuvasarjasta *Dodo ja Mauritiussaari, Kuvitteellisia kohtaamisia* (Kuva 4). Dodot (*Raphus cucullatus*) olivat Mauritiuksen saarella eläneitä lentokyvyttömiä lintuja, jotka kuolivat sukupuuttoon metsien hävityksen, metsästyksen ja tautien takia. Linnun nimi juontuu portugalilaisesta sanasta *doudo*. Kilpailun tuomaristo arvioi idyllisessä satumaailmassa tepastelevia hullunkurisia lintuja esittävää kuvasarjaa seuraavasti (FotoFinlandia 2006):

Kuva 4. Harri Kallion humoristinen mukaelma Dodo-linnuista haastaa luontokuvan oletetun autenttisuuden (ks. Suonpää 2002). Otos Harri Kallion kuvasarjasta *Dodo ja Mauritiussaari, Kuvitteellisia kohtaamisia*. © Harri Kallio.

Picture 4. The humorous portrayal of the Dodo birds by Harri Kallio challenges the assumed authenticity of nature photography (see Suonpää 2002). A picture from the series *Dodo and the Island of Mauritius, Imaginary Encounters* © Harri Kallio.

”Harri Kallion kuvasarja 1700-luvulla sukupuuttoon kuolleista Dodo-linnuista Mauritiuksella vaikuttaa ensi silmäyksellä luontokuvaparodialta. - - Suurten taiteen mestariteosten tavoin Kallion kuvat avaavat yhden, ilmeisimmän tasonsa meille kaikille. Ensi ihastuksen jälkeen mieleen pujahtaa haikeus, kohta suoranaisten suru näiden lintujen kohtalosta. Linnut ovat kuvissa ikään kuin viimeisellä rannalla. Neuvottomina ne kerääntyvät yhteen – kuin lopullisen tubonsa aavistaen.”

Sosiologisen huumoritutkimuksen näkökulmia ympäristökeskusteluun

Rutterin (1997b: 22–23) mukaan yhteensopimattomuus-, huojuus- ja ylemmyysteorioiden yhdistäminen ei riitä. Ensinnäkin ne ovat yhtenäisteorioita, jotka olettavat virheellisesti, että huumorille on löydettävissä yhteinen perusta (ks. myös Kinnunen 1994). Ne myös keskittyvät huumoriin yksilön näkökulmasta ja olettavat huumorin olevan tarkoituksellisesti aiheutettua. Lisäksi ne olettavat, että huumorille voidaan nimetä jokin yksittäinen aiheuttaja, kuten vitsi. Vakavana puutteena Rutter (1997b) pitää eritoten sitä, että klassiset huumoriteoriat pohjimmiltaan eristävät huumorin laajemasta tapahtumayhteydestään.

Sosiologisessa huumoritutkimuksessa ei olla ensisijaisesti kiinnostuneita siitä, miksi nauramme, vaan humoristiseksi koetun tilanteen kulttuurisesta ja sosiaalisesta kontekstista. Sosiologisesta näkökulmasta huumoria on tutkittu paljon vähemmän kuin filosofisesta, lingvistiksestä tai psykologisesta näkökulmasta, mutta sosiologitkin ovat kehittäneet useita erilaisia teorioita huumorista. Rutter (1997b) tyypittelee näitä ylläpitoteorioihin, neuvotteluteorioihin ja kehysteorioihin. Luokittelu on karkea eivätkä nämä teoriat ole toisiaan tai huumoritutkimuksen klassisia teorioita kokonaan poissulkevia.

Ylläpitoteoriat tarkastelevat huumoria välineenä, jonka avulla yksilöt pitävät yllä ja voimistavat asemaansa yhteiskunnassa. Etninen huumori, kuten suomalaisten ruotsalaisista (ja päinvastoin) kertomat vitsit ovat selkeä esimerkki huumorin käytöstä sosiaalisten suhteiden määrittelyssä (esim. Davies 1998). Etnisiä vitsiä ei kerrota niistä väestöryhmistä, jotka koetaan vieraiksi ja joihin ei ole kosketusta, vaan tutuista ryhmistä, joista halutaan erottautua. Tämä ilmenee esimerkiksi virolaisten suomalaisista kertomien vitsien vähäisyytenä aina 1990-luvulla alkaneseen suomalaisten viinaturismin asti (Lainaste 2003).

Ylläpitoteorian näkökulmasta voidaan tarkastella sitä, miten eri toimijat puolustavat vakiintuneita oloja ja käytäntöjä. Samoin kuin naisen ja miehen suhteeseen (Tirkkonen-Condit 2005: 197) myös ympäristönsuojeluun liittyy vahvoja odotuksia tietyistä hyväksyttävistä pidetyistä käytäytymismalleista. Esimerkiksi jätteiden lajittelusta ja kierrätyksestä on muotoutunut tällainen ”hyvän kansalaisen” rooliin kuuluva toimintatapa, jonka mahdollinen mielekkäisyys ei avaudu kaikille. Ihmiset eivät välttämättä osaa vastata siihen, miksi kierrätys on tärkeää, vaikka ovat sisäistäneet normin, jonka mukaan kierrätys on tärkeää ja tarpeellista (Lamberg 2003; Ahonen 2006). Pikkutarkka jätteiden lajittelu voi jollekin olla normaalia rutiinia ja keino esimerkiksi ilmastonmuutoksen hillitsemiseen, mutta toiselle se voi näyttäytyä absurdina vaivannäköinä.

Ympäristönsuojeluun liittyneissä yhteiskunnallisissa valtakamppailuissa huumoria käytetään usein toisten osapuolten ja heidän argumenttinsa uskottavuuden murentamiseen. Energiakeskustelussa esimerkiksi energiayhtiön edustaja voi perustella lisäydinvoiman tarvetta toteamalla, että ”*leji näitä asioita voi kävyillä hoitaa*” (Bläfeld 2006). Muiden energialähteiden leimaaminen käpyjen poltoksi korostaa epäsuorasti ydinenergian vaatimaa teknistä osaamista ja vähättelee erityisesti bioenergiaa hajautettuna energiamuotona. Samalla uudenlaiset toimintamallit ja tekniset innovaatiot sulkeutuvat pois vakavasti otettujen vaihtoehtojen joukosta. Vähättyä löytyy myös tutkijan arviosta uusiutuvien energialähteiden käyttömahdollisuuksista armeijoiden toiminnassa: ”*Tuskin kuitenkaan 3 334 gallonaa tunnissa käyttävä B 52 -pommikone lentää jatkossakaan rypsilä tai muulla biopoltoaineella*” (Heininen 2007: 212). Tutkijan tuottama absurdi mielikuva rypsikäyttöisestä pommikoneesta vähättelee tehokkaasti biopoltoaineiden käyttömahdollisuuksia ja vahvistaa samalla epäsuorasti mielikuvaa siitä, että ympäristönsuojelu on jotakin armeijoiden toimintaan kuulumatonta.

Neuvotteluteoriat tarkastelevat huumoria yhteisenä sopimuksena, jossa tilannekohtaisesti määritellään, mikä on hauskaa ja mikä ei. Esimerkiksi se, millainen yhteensopimattomuus on huvittavaa ja millainen ei, on tulkintatilanteesta riippuvaista. Neuvotteluteorioissa huumori nähdään osana jokapäiväistä toimintaa ja arkea, kun taas *kehysteori-at* tarkastelevat huumoria normaalista irrottautumisena. Humoristinen kehys mahdollistaa poikkeavan käytöksen ja vaikkapa uusien ja yllättävien aloitteiden tekemisen. Esimerkiksi myyjän ja ostajan kohdatessa tai sopimuksista neuvoteltaessa

humoristinen kehys voi mahdollistaa vastapuolen miellyttämisen, vaikeiden kysymysten käsittelyn, jännitteiden vähentämisen tai loukkausten sovittelun (Vuorela 2005). Humoristista kehystä voidaan hyödyntää myös tarkoitukselliseen harhaanjohtamiseen esimerkiksi mainonnassa (Shabbir & Thwaites 2007).

Neuvottelu- ja kehysteoriat valottavat eri tavoin esimerkiksi *The Yes Men* -ryhmän toimintaa. Tämän ryhmän jäsenet tekeytyvät yritysten ja organisaatioiden edustajiksi kansainvälisiin konferenssiin. He esittävät ulkonaisesti vakavasti otettavia hahmoja, joiden sanoman sisältö paljastuu kuitenkin absurdiksi. Suomessakin on uutisoitu esimerkiksi Kanadan suurimmassa öljyalan konferenssissa pidetystä esitelmästä, jossa ryhmän jäsenet esittelivät ExxonMobilin ja U.S. National Petroleum Councilin edustajiksi tekeytyneinä uutta biopoltoainetta, Vivoleumia. Esitelmöitsijöiden mukaan tämä ilmastonmuutosta hillitsevä polttoaine on tehty ihmisten ruumiista. Polttoaine on uusiutuva, sillä ilmastonmuutoksen aiheuttamien katastrofien takia ruumismateriaalia kertyy yhä enemmän. Esitelmää konkretisoitiin jakamalla yleisölle sytytettäväksi kynttilöitä, joiden valmistusmateriaaliksi nimettiin ExxonMobilin entinen talonmies (Sisätö 2007; ks. <http://www.theyesmen.org>). Kehysteorian kautta tulkittuna *The Yes Men* -ryhmän tempaus voidaan ymmärtää kansalaistottelemattomuuden kaltaisena parodisointina, käyttäytymisenä, joka tavanomaisessa tulkintakehyksessä olisi rangaistavaa. Neuvotteluteoria taas johdattaa kysymään, kenen kannalta ja miksi ryhmän huumori on mahdollisesti hauskaa.

Yhteenveto ja päätelmiä

Tämä katsaus on osoittanut, että ympäristöongelmiin ja niiden hallintayrityksiin liittyy eri tyyppisiä humoristisia piirteitä ja että huumoritutkimuksen eri teoriat avaavat käyttökelpoisia näkökulmia ympäristönsuojeluun. Ympäristötutkimuksessa huumoriin on kuitenkin toistaiseksi kiinnitetty hyvin vähän huomiota.

Syvällisemmän ymmärryksen rakentaminen huumorin merkityksestä ympäristönsuojelussa vaatii eri näkökulmista tehtävää ja monenlaisiin aineistoihin tukeutuvaa tutkimusta. Aiempaan huumoritutkimukseen perustuvaa käsitteellistä ja teoreettista tutkimusta tarvitaan, jotta ympäristönsuojeluun liittyvän huumorin mahdolliset erityispiirteet verrattuna esimerkiksi uskonnolliseen (Capps 2006) tai poliittiseen (Ylönen 2001) huumoriin voidaan hahmottaa. Vertailevien tapaus-

tutkimusten avulla voidaan pureutua esimerkiksi huumoriin osana ympäristökiistoja, sekä kiistojen synnyttäjänä ja kärjistäjänä että niiden lievittäjänä tai ehkäisijänä. Ympäristöongelmien ja niiden hallintayritysten ylikansallisen luonteen takia on myös tärkeää vertailla ympäristönsuojeluun liittyvää huumoria eri kulttuureissa.

Yksi tärkeä lisätutkimuksen aihe on se, uudistaako vai uusintaako humoristinen argumentointi ympäristönsuojelun toimintatapoja ja rakenteita. Millainen huumori voi toimia välineenä epäkohtien oivaltavaan osoittamiseen, milloin huumori taas johtaa uusien ja entistä parempien toimintatapojen ennakkoluuloiseen vastustamiseen? Millainen rooli huumorilla on ympäristöinnovaatioiden synnyssä ja vakiintumisessa?

Huumori ilmenee ympäristönsuojelussa lukemattomin tavoin, tahattomasta vähättelystä tarkoitukselliseen vääristelyyn ja synkstä tragikomedias-ta iloiseen parodiaan. Tulkinnat myös muuttuvat ajan saatossa, joten osa nykyisistä peloistamme voi tulevaisuudessa näyttäytyä naurettavina, samaan tapaan kuin 1950-luvun turkulaisten pelot hissejä kohtaan voidaan nykyään tulkita huvittaviksi (Aarnio 2007). Toisaalta jokin niistä varoituksista, jotka nykyään herättävät epäuskoista hilpeyttä, voikin vastaisuudessa osoittautua oikeaan osu-neeksi. Onkin syytä suhtautua erityisen vakavasti Kinnusen (1994: 36) varoitukseen, jonka mukaan komiikan ja huumorin reunoilla on monia tapauksia, joista on työläs päätellä, mitä ne oikeastaan ovat. Aihepiiriin moniulotteisuuden ja aiemman tutkimuksen vähäisyyden takia on ennen aikaista nostaa jotakin tiettyä huumoritutkimuksen lähes-tymistä selvästi muita tärkeämmäksi.

Kirjallisuus

- Aarnio, Tuija (2007). Kaupunkilaiset teknistyvän maailman pyörteissä 1950-luvun Turussa. *Tiedepolitiikka* 1/2007, 45–53.
- Ahonen, Sanna (2006). Vihreän kuluttajan monet kasvot. Teoksessa Massa, Ilmo & Ahonen, Sanna (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Gaudeamus, Helsinki, 72–86.
- Bennett, Mary P. & Lengacher, Cecile A. (2006). Humor and laughter may influence health. I. History and background. *Evidence Based Complementary Alternative Medicine* 3:1, 61–63.
- Bergson, Henri (1900/1994). *Nauru. Tutkimus komiikan merkityksestä*. Loki-kirjat, Helsinki.
- Berninger, Kati, Tapio, Petri & Willamo, Risto (1996). *Ympäristönsuojelun perusteet*. Gaudeamus, Helsinki.
- Bläfield, Antti (2006). Energiapelin sähköiset siirrot. *Helsingin Sanomat* 2.4.2006, D1–D2.
- Buijzen, Moniek & Valkenburg, Patti M. (2004). Developing a typology of humor in audiovisual media. *Media Psychology* 6:2, 147–167.
- Capps, Donald (2006). Religion and humor: Estranged bedfellows. *Pastoral Psychology* 54:5, 413–438.
- Caron, James E. (2002). From ethology to aesthetics: Evolution as a theoretical paradigm for research on laughter, humor and other comic phenomena. *Humor* 15:3, 245–281.
- Davies, Christie (1998). *Jokes and their relation to the society*. Mouton de Gruyter, Berlin & New York.
- FotoFinlandia (2006). *FotoFinlandia -valokuvakilpailun voitti Harri Kallio*. 9.8.2007, <http://www.fotofinlandia.fi/>
- Freud, Sigmund (1905/1983). *Vitsi ja sen yhteys piilotajuntaan*. WSOY, Porvoo.
- Gruner, Charles (1997). *The game of humor. A comprehensive theory of why we laugh*. Transaction Publishers, New Brunswick, NJ.
- Heinimäki, Jaakko (2000). *Pyhä nauru*. Like, Helsinki.
- Heininen, Lassi (2007). Turvallisuuden monet sisällöt ja pohjoisen turvallisuuden kehitys. Teoksessa Koikkalainen, Petri & Krause, Sam (toim.) *Miksi Pluto ei ole planeetta? Jobdatuksia politiikan tutkimiseen*. P. S. C. Inter, Rovaniemi, 200–245.
- Heyd, David (1982). The place of laughter in Hobbes's theory of emotions. *Journal of the History of Ideas* 43:2, 285–295.
- Hickory, Shagbark (2003). Everyday environmental ethics as comedy and story: A collage. *Ethics & the Environment* 8:2, 80–105.
- Huovinen, Veikko (1982). *Ympäristöministeri*. Otava, Keuruu.
- Kinnunen, Aarne (1994). *Huumorin ja koomisen keskeneräinen kysymys*. WSOY, Porvoo.
- Kinnunen, Aarne (2006). Musta hilpeä kolkuttaja. Teoksessa Huttunen, Tiina, Kiiskinen, Cia & Tuominen, Riitta (toim.) *Mikään ei häviä. Kirjoituksia kuolemankulttuurista*. WSOY, Helsinki, 161–182.
- Knuutila, Seppo (1992). *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena*. Gummerus, Jyväskylä.
- Korhonen, Pekka (2002). Ympäristönsuojelu komediana. ”Bjørn Lomborg: The Sceptical Environmentalist”. *Sociologia* 39:4, 341–342.
- Korhonen, Rainer & Tolmunen, Tapio (1993). Helsingin Sanomien pilapiirroksot ja ympäristö: kolme maailmaa. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) *Materiaalia ympäristötietoisuudesta 1: Helsingin Sanomat, Suomen Kuvalehti ja Suomen Luonto vuosina 1951–90. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monisteita* 55, 22–37.
- Kupiainen, Unto (1939). *Huumori suomalaisessa kirjallisuudessa. I osa. Aleksis Kivi ja 1880-luvun realismi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kupiainen, Unto (1954). *Huumori suomalaisessa kirjallisuudessa 2. Huumorin sukupolvi 1900-luvun suomalaisessa kirjallisuudessa*. WSOY, Porvoo.
- Kuusisto, Esko & Käyhkö, Jukka (2004). *Globalimuutos*. Otava, Helsinki.
- Kämäräinen, Kauko (1992). *Linkola, oikeinajattelija*. Määrämitta, Tampere.
- Lahti, Vesa-Matti (1996). Riskiyhteiskunta tuli kylään: sosio-loginen tutkimus vesijohtoveden saastumisen seurauksista ihmisten elämässä. *Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia* 229.

- Lahtinen, Rauno (2007). Kaupunkimaatalous ja -ympäristö maailmansotien aikana. Teoksessa Laakkonen, Simo & Timo Vuorisalo (toim.) *Sodan ekologia. Sodankäynnin ympäristöhistoriaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 340–374.
- Laineste, Liisi (2003). Targets of Estonian ethnic jokes within the theory of ethnic humour (Ch. Davies). *Folklore* 29, 7–24. 18.3.2008, <http://haldjas.folklore.ee/folklore/vol29/davies.pdf>
- Lamberg, Johanna (2003). Kotitalousjätteiden lajittelumotiivaatio. *Selosteita ja katsauksia* 44, Jyväskylän yliopisto, Chydenius-Instituutti.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (1999). Vesistöistä viemäreiksi. Vesienpuhdistus Suomessa 1945–1970. Teoksessa Laakkonen, Simo, Laurila, Sari & Rahikainen, Marjatta (toim.) *Harmaat aallot. Ympäristönsuojelun tulo Suomeen*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 33–67.
- Linder, Stephen H (2006). Cashing-in on risk claims: on the for-profit inversion of signifiers for “global warming”. *Social Semiotics* 16:1, 103–132.
- Linkola, Pentti (2004). *Voisiko elämä voittaa – ja millä ehdoilla*. Tammi, Helsinki.
- Lipponen, Ulla (toim.) (1989). *Siistiä sisätyötä. Kobiouhumoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lynch, Owen (2002). Humorous communication: Finding a place for humor in communication research. *Communication Theory* 12:4, 423–445.
- Lyytimäki, Jari (2005a). Ilmastonmuutoksesta eloisasti. *Tieteesä Tapahtuu* 23:5, 80–81.
- Lyytimäki, Jari (2005b). Hiilinielusta luomurintoihin – ympäristönsuojelu kartuttaa kielen kirjoja. *Kielikello* 3/2005, 19–21.
- Lyytimäki, Jari (2006). *Unohdetut ympäristöongelmat*. Helsinki, Gaudeamus.
- Lyytimäki, Jari & Palosaari, Marika (2004). *Ympäristöviestinnän tutkimus Suomessa*. Suomen ympäristö 683, Suomen ympäristökeskus.
- Lyytimäki, Jari & Mela, Hanna (2006). *Eväitä ilmastokeskustelun pureskeluun: medialukutaidon opas*. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Maan ystävät (2007). *Lumiukot ilmastonmuutosta vastaan 20.2.2007*. 14.8.2007, <http://www.maanystavat.fi/lumiukot/>
- Manninen, Kirsti (1987). *Ollista Bisquittiin: Ylioppilaslehden pakinat 1913–1968*. Otava, Helsinki.
- Meyer, John C. (2000). Humor as a double-edged sword: Four functions of humor in communication. *Communication Theory* 10:3, 310–331.
- Mikkola, Jutta, Nieminen, Mari & Käpylä, Markku (1997). Pilapiirrosten käyttö ympäristökasvatuksessa. Teoksessa Käpylä, Markku & Wahlström, Riitta (toim.) *Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja* 25, 187–190.
- Moisander, Johanna (2001). Representation of green consumerism: A constructionist critique. *Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis* A-185, Helsinki School of Economics.
- Moisander, Johanna (2004). Vihreä kulutus yhteiskunnallisena ilmiönä Suomessa. Teoksessa Heiskanen, Eva (toim.) *Ympäristö ja liiketoiminta. Arkiset käytännöt ja kriittiset kysymykset*. Gaudeamus, Helsinki, 291–302.
- Narváez, Peter (toim.) (2003). *Ofcorpse. Death and humor in folklore and popular culture*. Utah State University Press, Logan, Utah.
- Panksepp, Jaak (2005). Beyond a joke: From animal laughter to human joy? *Science* 308:5718, 62–63.
- Perko, Susanna & Perko, Touko (2004). *Mustasta valkoiseksi. Ekokem, ongelmajätteet ja yhteiskunta 1979–2004*. Ekokem Oy, Helsinki.
- Pleasant, Andrew, Good, Jennifer, Shanahan, James & Cohen, Brad (2002). The literature of environmental communication. *Public Understanding of Science* 11:2, 197–205.
- Puhakka, Valto (2007). *Yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta Suomessa vuosilta 1997–2006*. 28.5.2007, <http://72.29.76.202/~yhysnet/ymptutkimustasuomessa.pdf>
- Ramanan, Sundaram V. (2000). Loss of the sense of humor. *Archives of Internal Medicine* 160:16, 2546.
- Rasila, Tanja (1996). Avainsana, mysteeri, täyskäännös... Huumori ja komiikka sarjakuvan rakenteissa. Teoksessa Herkman, Juha (toim.) *Ruutujen välissä. Näkökulmia sarjakuvaan*. Tampere University Press, Vammala, 61–80.
- Roy, Carole (2000). Raging Grannies and environmental issues: Humour and creativity in educative protests. *Convergence* 33:4, 6–17.
- Rutter, Jason, (1997a). Laughingly referred to: An interdisciplinary bibliography of published work in the field of humour studies and research. *Salford Papers in Sociology* 21, University of Salford. 9.8.2007, http://www.cric.ac.uk/cric/staff/Jason_Rutter/HumourResearch/search.htm
- Rutter, Jason (1997b). *Stand-up as interaction: performance an audience in comedy venues*. University of Salford. 9.8.2007, http://www.cric.ac.uk/cric/staff/Jason_Rutter/papers/rutter_phd.pdf
- Saaristo, Kimmo (2000). Avoin asiantuntijuus. *Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja* 66, Jyväskylän yliopisto.
- Salonen, Kirsi (2005). *Mieli ja maisemat. Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma*. Editat, Helsinki.
- Schummer, Joachim (2006). Historical roots of the “mad scientist”: Chemists in nineteenth-century literature. *Ambix* 53:2, 99–127.
- Schwarze, Steven (2006). Environmental melodrama. *Quarterly Journal of Speech* 92:3, 239–261.
- Shabbir, Haseeb & Thwaites, Des (2007). The use of humor to mask deceptive advertising. *Journal of Advertising* 36:2, 75–85.
- Sisättö, Vesa (2007). Vainajat bensatankkiin. *Vihreä Lanka* 22.6.2007, 3.
- Smuts, Aaron (2006). Humor. *The internet encyclopedia of philosophy*. 3.8.2007, <http://www.iep.utm.edu/h/humor.htm>
- Sparks, Tim H. (2007). Lateral thinking on data to identify climate impacts. *Trends in Ecology and Evolution* 22:4, 169–171.
- Spencer, Herbert (1860). The physiology of laughter. *Macmillan's Magazine* 1, 395–402. 10.8.2007, <http://prof.mt.tama.hosei.ac.jp/~hhirano/academia/laughter.htm>
- Suonpää, Juha (2002). *Petokuvan raadollisuus*. Taideteollinen korkeakoulu & Vastapaino, Tampere.
- Szerszynski, Bronislaw (2007). The post-ecologist condition:

- Irony as symptom and cure. *Environmental Politics* 16:2, 337–355.
- Tirkkonen-Condit, Sonja (2005). Voihan pökäle! Mustavalkoisista karnevaalia Viivin ja Wagnerin tapaan. Teoksessa Heikkinen, Vesa (toim.) *Tekstien arki. Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme*. Gaudeamus, Helsinki, 193–211.
- Tuomioja, Erkki (2005). *Pentti Linkola: Voisiko elämä voittaa – ja millä eboilla*. 10.8.2007, <http://www.tuomioja.org/index.php?mainAction=showPage&id=17&category=3>
- Viinikainen, Tytti (toim.) (1997). *Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus Suomessa*. Suomen ympäristö 99, Suomen ympäristökeskus.
- Vuorela, Taina (2005). Laughing matters: A case study of humor in multicultural business negotiations. *Negotiation Journal* 21:1, 105–130.
- Wahlström, Erik (2006). *Jumala*. Schildt, Helsinki.
- Whitfield, Stephen J. (2005). Towards an appreciation of American Jewish humor. *Journal of Modern Jewish Studies* 4:1, 33–48.
- Willamo, Risto (2005). Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä. *Environmentalica Fennica* 23, Helsingin yliopisto.
- Ylönen, Marja (1995). Karin suomalainen. Pilapiirrokset suomalaisuuden legitimoitina. *Acta Universitatis Tamperensis A* 468, Tampereen yliopisto.
- Ylönen, Marja (2001). *Pilahistoria. Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Yuan, Liping, Manderson, Lenore, Tempongko, Ma Sandra B., Wei, Wangyuan & Aiguo, Pen (2000). The impact of educational videotapes on water contact behaviour of primary school students in the Dongting Lakes region, China. *Tropical Medicine & International Health* 5:8, 538–544.